

Olympiáda ľudských práv

XX. ročník, školský rok 2017/2018

Krajské kolo

Kategória: Stredné školy

Tézy pre ústnu časť súťaže

Skratky v texte:

EÚ: Európska únia; OSN: Organizácia Spojených národov; SR: Slovenská republika; USA: Spojené štáty americké.

1. Slovenská republika vznikla pred 25 rokmi, 1. januára 1993. Pri príležitosti výročia vzniku štátu, tak ako každý rok, udelil prezident SR štátne vyznamenania. Prostredníctvom viacerých ocenených osôb sme mali možnosť pripomenúť si nielen vznik štátu, ale aj udalosti „nežnej revolúcie“ z novembra 1989, keď sa v bývalom Československu kládli základy demokratického vývoja.

V súvislosti s oboma udalosťami (vznikom samostatného štátu ako aj „nežnou revolúciou“) môžeme hovoriť o realizácii práva národov na sebaurčenie (right of peoples to self-determination). Sebaurčenie môže byť vonkajšie a jeho výsledkom je zmena hraníc, resp. vytvorenie nových národných štátov. Vnútorne sebaurčenie predpokladá demokratizáciu existujúcich štátov posilňovaním menšinových práv pri zachovaní ich územnej integrity. Vysvetlite na konkrétnom príklade dejín Slovenskej republiky v období rokov 1989 – 1993, aký je vzťah medzi uvedenými dvoma aspektmi sebaurčenia. Na základe svojho vlastného štúdia alebo rozhovorov so svojimi rodičmi či rovesníkmi hodnotte pozitívne i problematické stránky realizácie tohto práva v podmienkach SR.

2. Všeobecná deklarácia ľudských práv bola Valným zhromaždením Organizácie Spojených národov prijatá v roku 1948, po takmer tri roky trvajúcich rokovaniach, ktoré sa začali vzápätí po ukončení 2. svetovej vojny. V tomto roku si pripomíname 70. výročie jej prijatia.

Anglický názov dokumentu je Universal Declaration of Human Rights. Vysvetlite, čo v danom kontexte pojem „univerzálnosť ľudských práv“ vyjadruje? V čom je chápanie ľudských práv ako „univerzálnych“ kvalitatívne odlišné od obdobia pred II. svetovou vojnou? S ľudskými právami sa spájajú aj iné prívlastky. Súvisí „univerzálnosť ľudských práv“ s ich ďalšími charakteristikami? Ak si myslíte, že súvisí, uveďte aspoň jeden príklad. Ak si myslíte, že nesúvisí, vysvetlite prečo.

3. Politické zriadenie, v ktorom žijeme, sa nazýva demokracia. Pôvod slova je v gréčtine a znamená „vládu ľudu“ alebo „moc ľudu“. V Ústave Slovenskej republiky je princíp „vlády ľudu“ alebo suverenity ľudu vyjadrený v čl. 2, podľa ktorého „štátna moc pochádza od občanov“.

Vysvetlite hlavné znaky modernej európskej demokracie v tej podobe, v ktorej sa etablovala najmä po 2. svetovej vojne a v krajinách východnej Európy po roku 1989. Popíšte najmä vzťah demokracie a ľudských práv. Využite svoje poznatky o pomeroch v Československu pred rokom 1990 a zhodnoťte najdôležitejšie rozdiely v realizácii vybraných ľudských práv.

4. V júni 2016 sa vo Veľkej Británii uskutočnilo referendum o vystúpení z Európskej únie, v ktorom za účasti 72% oprávnených voličiek a voličov padla voľba na odchod Británie z EÚ pomerom 52% ku 48%. Rokovania o vystúpení stále trvajú, sú zdĺhavé a náročné. Zdá sa, že aspoň v strednodobom výhľade vystúpenie neprinesie krajine taký ekonomický, sociálny a politický úžitok, aký sľubovali zástancovia „brexitu“. Keby sa referendum konalo teraz, pravdepodobne by tesnou väčšinou zvíťazili prívrženci a prívrženkyne zotrvania v EÚ.

Rozveďte, aké poučenia by ste vedeli vyvodiť z britského referenda. Využite aj svoje pozorovania ďalších aktuálnych alebo zamýšľaných aktivít najmä na európskej pôde. Aké sú podľa vás výhody a nevýhody priamej demokracie? Je možné priamu demokraciu zneužiť v jej vlastný neprospech? Ak áno, aké záruky by ste uplatnili, aby k tomu nedošlo?

5. Moderná európska demokracia sa spravidla označuje ako *liberálna demokracia*. V súčasnosti čoraz viac z politicko-teoretického i stranícko-politického frontu zaznieva názor, že liberálna demokracia je v kríze.

Vysvetlite, prečo nazývame demokratické zriadenia, ktoré existujú vo väčšine európskych štátov a štátov Severnej Ameriky, liberálnymi demokraciami? Existujú však aj iné štáty, ktoré sa považujú za demokraciu, alebo majú v názve prívlastok „demokratický“, napríklad, Kórejská ľudovodemokratická republika, Demokratická republika Kongo a pod. Skúste popísať hlavné rysy, ktorými sa tieto „demokracie“ odlišujú od liberálnej demokracie, resp. popíšte kľúčové atribúty, pri absencii ktorých by ste už politicko-spoločenské zriadenie vy osobne nenazývali demokraciou.

6. V minulom roku sa na Slovensku konali voľby do orgánov samosprávnych krajov. Vo voľbách banskobystrického predsedu samosprávneho kraja (župana), nezvítal, napriek pesimistickým predpovediam, kandidát strany označovanej politikmi a politickými komentátormi ako extrémistická. Strana však celkovo získala viac hlasov ako pred štyrmi rokmi. Táto strana má veľa prívržencov aj v radoch stredoškolskej mládeže, najmä na odborných školách.

V čom tkvie podľa vás relatívna popularita uvedenej strany a jej lídra medzi stredoškolskou mládežou? Aké opatrenia, kroky a činy zodpovedných orgánov a inštitúcií by podľa vás pomohli, aby si mládež uvedomila nebezpečenstvo politického extrémizmu? Čo považujete za určujúce znaky extrémizmu? Je podľa vás dôležité diferencovať javy extrémizmu? Ak áno, ako?

7. Nobelovu cenu za literatúru (2016) získal americký pesničkár Bob Dylan, ktorý je známy svojimi „protestsongmi“, skladbami praniejúcimi negatívne javy v politike a spoločnosti. Dylan sa v šesťdesiatych rokoch minulého storočia zapojil do Hnutia za občianske práva (*Civil Rights Movement*), cieľom ktorého bolo plné zrovnoprávnenie obyvateľov a obyvateľiek čiernej pleti v Spojených štátoch amerických (USA).

Vysvetlite, v čom spočíva rasová segregácia a diskriminácia na základe rasy a farby pleti. Na báze naštudovaných reálií, prečítanej literatúry a iných zdrojov popíšte, aké podoby mala rasová diskriminácia v niektorých štátoch USA dokonca ešte v 50. a 60. rokoch minulého storočia. Ako sa USA s týmto problémom vysporiadali? Aké opatrenia boli prijaté na federálnej úrovni (Najvyšší súd, Kongres, administratíva), aby sa diskriminácia eliminovala? Ako vyzerá situácia v tejto oblasti v súčasných Spojených štátoch amerických?

8. Určite poznáte vo svojom blízkom alebo širšom okolí osobu so zdravotným postihnutím. Uvedte, ako bezprostredne sa Vás takáto skutočnosť dotýka a ako Vás kontext ľudských práv vedie k úvahám nad postavením ľudí so zdravotným znevýhodnením. Zrejme je, že výkon niektorých ľudských práv je v ich prípade sťažený.

Uvedte, aké opatrenia zo strany štátu, prevádzkovateľov verejných zariadení a inštitúcií sú potrebné, aby osoby so zdravotným postihnutím mohli vo svojom živote rovnocenne realizovať svoje ľudské práva – a to práva občianske a politické ako aj hospodárske, sociálne a kultúrne. Zamerajte sa na osoby s pohybovým, zrakovým a sluchovým postihnutím.

9. Národná rada SR prijala v novembri 2016 novelu zákona o slobode náboženskej viery a postavení cirkví a náboženských spoločností. Predkladatelia novely deklarovali cieľ eliminovať špekulatívne registrácie údajných cirkví a náboženských spoločností za účelom získania finančných príspevkov od štátu. Novela zákona zvýšila minimálny počet plnoletých členov a členiek pre registráciu cirkvi alebo náboženskej spoločnosti z 20-tisíc na 50-tisíc.

Situujte sa do role poslanca/poslankyne Národnej rady SR a argumentujte či je/nie je novela zákona v súlade s Ústavou SR a jej medzinárodnými ľudskoprávnymi záväzkami. Vysvetlite, aký dopad môže mať implementácia novely zákona – pozitívny alebo negatívny – na slobodu myslenia, svedomia, prejavu a vyznania.

10. Európsky parlament prijal 15. novembra 2017 uznesenie a podnikol tak formálne kroky na spustenie prvej fázy postupu podľa článku 7 Zmluvy o Európskej únii voči Poľskej republike z dôvodu zreteľného rizika vážneho porušenia hodnôt EÚ obsiahnutých v článku 2 zmluvy (pozri nižšie). Poľsku tak hrozí odňatie hlasovacích práv v Rade EÚ. S týmto krajným riešením však musia súhlasiť všetky členské štáty EÚ. Dôvodom pre aktiváciu článku 7 je o. i. prijatie série zákonov, ktoré ohrozujú nezávislosť súdnictva v Poľsku.

(čl. 2 Zmluvy o EÚ: Únia je založená na hodnotách úcty k ľudskej dôstojnosti, slobody, demokracie, rovnosti, právneho štátu a rešpektovania ľudských práv vrátane práv osôb patriacich k menšinám. Tieto hodnoty sú spoločné členským štátom v spoločnosti, v ktorej prevláda pluralizmus, nediskriminácia, tolerancia, spravodlivosť, solidarita a rovnosť medzi ženami a mužmi.)

Uvedte, v čom spočíva princíp nezávislosti súdnictva. Popíšte systém súdnej moci na Slovensku. Poukážte na štandardné inštitucionálne a politické záruky nezávislosti súdnej moci a výkonu spravodlivosti. Sústreďte sa aj na procesné záruky realizácie práva na spravodlivé konanie/spravodlivý proces. Rozveďte, aké práva má osoba obvinená a obžalovaná z trestného činu.

11. Pred 100 rokmi sa skončila I. svetová vojna a pred vyše 70-timi rokmi 2. svetová vojna, najväčšia tragédia v dejinách ľudstva. Jedným z najhroznejších zločinov tejto vojny bol holokaust. Predvlani otvorili v priestoroch bývalého pracovného a koncentračného tábora v Seredi Múzeum holokaustu, ktorého návštevu školám spolu s inými pamätnými miestami odporúčalo naše ministerstvo školstva.

Vysvetlite, čo označuje slovo holokaust. Uvedte, aké základné ľudské práva boli od nástupu nacistickej moci postupne osobám židovského pôvodu odopierané, popíšte v základných bodoch ich situáciu pred deportáciami a ich položenie v koncentračných a vyhladzovacích táboroch. Prečo je dôležité pripomínať si holokaust? Ak ste navštívili pamätné miesta holokaustu, hovorte o dojmach, ktoré vo vás návšteva individuálne alebo skupinovo zanechala. Čo by ste v záujme neopakovania činov podobných holokaustu odporučili politickým elitám?

12. V medzinárodnom testovaní PISA naši 15-roční žiaci a žiačky opakovane nedosahujú žiaduce výsledky, a to vo všetkých meraných oblastiach: čítanie s porozumením, matematická i prírodovedná gramotnosť. Odborníci a odborníčky čoraz nástojčivejšie poukazujú na to, že právo na vzdelanie, ktoré SR formálne zabezpečuje všetkým deťom a mladým ľuďom, znamená v zmysle Dohovoru OSN o právach dieťaťa ale aj podľa Rady Európy právo na kvalitné vzdelanie.

Vysvetlite, prečo je právo na vzdelanie takým dôležitým ľudským právom? Stručne vyložte, čo viete o uplatňovaní tohto práva v rôznych častiach sveta a v našej krajine. Ak si myslíte, že v našej krajine sa úroveň vzdelanosti znižuje/zvyšuje, vysvetlite na jednotlivých príkladoch, prečo. Aké opatrenia by ste urobili ako premiér/premiérka alebo minister/ministerka školstva v záujme čo najlepšieho naplnenia práva na kvalitné vzdelanie pre všetkých ľudí?

13. V článku 28 Dohovoru o právach dieťaťa sa okrem iného uvádza: Štáty, zmluvné strany, musia prijať všetky príslušné opatrenia na zabezpečenie toho, aby disciplinárne opatrenia v škole boli vykonávané spôsobom zlučiteľným s ľudskou dôstojnosťou dieťaťa a v súlade s týmto dohovorom.

Pokúste sa analyzovať toto ustanovenie Dohovoru o právach dieťaťa a načrtnúť model vzťahu ľudských práv dieťaťa a povinností, ktoré sú mu ukladané rodičmi rs. školským poriadkom. Aký je váš názor na vzťah práv a povinností v školskom poriadku? A aký je váš názor na spôsob

a proces tvorby základných školských dokumentov: školského poriadku a školského vzdelávacieho programu. Čo by ste prípadne zmenili?

14. Od roku 1991 platí na Slovensku zákaz trestu smrti. Od roku 2003 je tento zákaz absolútny, vzťahuje sa aj na činy spáchané v čase vojny alebo v čase bezprostrednej hrozby vojny.

Uvedte, z členstva v ktorej medzinárodnej organizácii a z prístúpenia ku ktorému medzinárodnému dohovoru formálnoprávne vyplývala pre Slovenskú republiku nevyhnutnosť zrušiť trest smrti? Aké sú ľudskoprávne, prípadne politické a iné dôvody zrušenia trestu smrti? Vysvetlite svoje stanovisko v otázke trestu smrti. Uvažujte v širších súvislostiach, napríklad: rôzne prístupy k zákazu trestu smrti; vyrovnanie sa demokracií so zákazom trestu smrti v prípade postihovania osôb páchajúcich teroristické činy a pod.

15. V júli minulého roku schválila Vláda SR Agendu 2030 pre Slovensko. Agenda 2030 je svetový program pre naplnenie 17 cieľov udržateľného rozvoja, prijatý na úrovni OSN. Prvé výsledky implementácie Agendy 2030 na Slovensku majú byť prezentované v júni 2018. Jedným z predpokladov udržateľného života na Zemi je aj priaznivé životné prostredie.

Vysvetlite, v čom spočíva právo na zdravé životné prostredie. Ako sa odlišuje toto právo, ako tzv. právo tretej generácie, od „klasických“ občianskych a politických práv. Popíšte jeho podstatu, spôsob ochrany a realizácie, spôsob vymáhania. Aké konkrétne príklady porušovania práva na zdravé životné prostredie viete menovať zo svojej vlastnej životnej skúsenosti rs. na základe sledovania spoločenských procesov? Čo môžete urobiť pre nápravu vy sám/sama, v súčinnosti so svojimi rovesníkmi a rovesníčkami? Čo môžete urobiť v škole, doma, v mieste svojho bydliska? Aké záväzky majú verejné a štátne orgány?

16. Rok 2017, Slovensko: naďalej prebiehali diskusie o potrebe ratifikácie Dohovoru Rady Európy o predchádzaní násiliu na ženách a domácejmu násiliu (tzv. Istanbulskeho dohovoru). V júni vláda SR odložila ratifikáciu na neurčito. Rok 2017, Európa a svet: v októbri odhalený Weinsteinov škandál spustil na sociálnych sieťach pod hashtagom MeToo (Ja tiež) lavínu svedectiev mužov a žien o sexuálnom obťažovaní najmä v Amerike a európskych krajinách. Neskôr sa objavili reakcie, ktoré upozornili na riziko plošného obviňovania bez riadneho dokazovania, ktoré môže mnohým ľuďom ublížiť a môže viesť k diskriminácii. Stovka prevažne francúzskych umelkýň na čele s Catherine Deneuve sa v otvorenom liste ohradila proti tendencii ku kriminalizácii mužov, ktorá podľa nich zašla príďaleko.

Spája niečo uvedené problematiky. Slovensko – Európa – svet? Ak áno, čo presne? Uvedte, aký je váš názor na kampaň #MeToo. Prečo kampaň #MeToo u nás v podstate nerezonovala? Ako by ste zabránili prípadnému zneužívaniu kampane #MeToo na „krágl'ovanie“ nepohodlných alebo nesympatických ľudí, napríklad v záujme osobnej pomsty? Aký je stav v oblasti násillia páchaného na ženách na Slovensku? Kde vidíte vo vzťahu dvoch ľudí hranicu medzi prejavovaním náklonnosti, prípadne aj netradičným spôsobom a (sexuálnym) obťažovaním?

17. V roku 2017 sa skoro každý mesiac stal niekde na svete teroristický útok. Už 8. januára zabíjal kamión v Jeruzaleme a medzi posledným útokom v New Yorku, kde 11. decembra na autobusovej stanici v Manhattane explodovala nálož, sa stali štyri útoky v Londýne a ďalšie dva v Paríži. Teror sa nevyhol ani Štokholmu, Manchestru, Hurgade, Barcelone či Petrohradu. Európany a Európania sa cítia byť čoraz ohrozenejšími a očakávajú od svojich vlád ako aj od orgánov Európskej únie účinné opatrenia na zabránenie hrozby teroristických útokov. Niektorí politici, političky ale i bežní ľudia vidia príčiny teroristických útokov v nekontrolovanej migrácii z krajín ležiacich mimo EÚ.

Ako by ste zladili opatrenia zamerané na minimalizáciu hrozby teroristických útokov v Európe s požiadavkou rešpektovať základné práva a slobody občanov a občianok EÚ (napr. právo na súkromie, slobodu pohybu, právo prijímať a rozširovať informácie), ale aj rešpektovať ľudské práva migrujúcich ľudí? Existuje podľa vás priama súvislosť medzi terorizmom a masovou migráciou?

18. V období revolučných zmien rokov 1989 – 1990 sa otvorila aj otázka odluky cirkví od štátu. Pred voľbami do Národnej rady Slovenskej republiky sa táto požiadavka dostala aj do volebného programu viacerých politických strán.

Uvažujte nad tým, čo bolo podstatou požiadavky odluky cirkví od štátu v Novembri 1989. Aké bolo postavenie cirkví v období monopolnej moci komunistickej strany? Do akej miery bola zaručená sloboda svedomia, vyznania a náboženstva? Čo znamená odluka cirkví od štátu z hľadiska finančného a materiálneho, resp. politického a ideologického? Vysvetlite, aký je vzťah medzi princípom autonómnosti a nezávislosti cirkví a princípom slobody myslenia, svedomia, náboženského vyznania a viery. Aké – pozitívne alebo negatívne – dopady na slobodu svedomia, viery a vyznania by reálna odluka cirkvi a štátu mala?

19. Slávne heslo Francúzskej revolúcie (1789) „sloboda, rovnosť, bratstvo“ sa niekedy uvádza v podobe „sloboda, rovnosť, solidarita“, pričom každý z uvedených pojmov charakterizuje jednu generáciu ľudských práv. V prvej generácii ide o občianske a politické práva, v druhej o hospodárske, sociálne a kultúrne práva, v tretej o práva solidarity.

Uvedte aspoň jeden alebo viac konkrétnych príkladov práv z každej z troch generácií ľudských práv a charakterizujte ich. Kto je ich nositeľom, kto má povinnosť ich naplnenie garantovať a chrániť, akým spôsobom a prostredníctvom akých nástrojov a mechanizmov sa vykonávajú, akým spôsobom dochádza k náprave v prípade ich porušenia.

20. Ústava Slovenskej republiky v článku 12 stanovuje, že ľudia sú slobodní a rovní v dôstojnosti i v právach. Tiež hovorí, že základné práva a slobody sa na území Slovenskej republiky zaručujú všetkým bez ohľadu na pohlavie, rasu, farbu pleti, jazyk, vieru a náboženstvo, politické či iné zmýšľanie, národný alebo sociálny pôvod, príslušnosť k národnosti alebo etnickej skupine, majetok, rod alebo iné postavenie. Nikoho nemožno z týchto dôvodov poškodzovať, zvýhodňovať alebo znevýhodňovať.

Čo chápete pod poslednou vetou uvedeného článku ústavy? Vyberte si aspoň tri dôvody diskriminácie a uveďte ich konkrétne prejavy, s ktorými ste sa stretli vo svojom živote, alebo o ktorých ste sa dozvedeli z médií alebo v škole. Vysvetlite, v čom spočívalo v konkrétnom prípade znevýhodňovanie (alebo naopak, zvýhodňovanie), kto bol diskriminovaný, kto sa dopustil diskriminačného konania, akým spôsobom bola zjednaná náprava, rs. ak nebola, akým spôsobom by ste nápravu zjednali vy.

Autorka a autor: PhDr. Dagmar Horná, PhD. a PhDr. Kálmán Petőcz, PhD.

Recenzentka: PhDr. Dagmar Horná, PhD.

Redakčná úprava: PhDr. Dagmar Horná, PhD.

Celoštátna komisia Olympiády ľudských práv

Vydal: IUVENTA – Slovenský inštitút mládeže, 2018